

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЮ ОСВІТОЮ

7.1. Науковий підхід до здійснення практичної діяльності в освіті

Діяльність – форма активного ставлення людини до навколишнього світу, одна з основних категорій психологічної науки. Предметом суміжних із психологією дисциплін є саме цілісна діяльність суб'єкта у різних формах і видах, у її філогенетичному, історичному та онтогенетичному розвитку. Основною, теоретичною вихідною є зовнішня, предметна діяльність, яка породжує усі види внутрішньої психічної діяльності. Діяльність включає дії та операції як складові одиниці, що співвідносяться з потребами, мотивами та цілями. Головними процесами діяльності є інтеріоризація її зовнішньої форми та екстеріоризація внутрішньої; перша веде до створення образу дійсності, друга – до опредмечення образу. Саме предметність є конституціональною характеристикою діяльності: спочатку діяльність визначається предметом, а потім вона опосередковується та регулюється його образом як суб'єктивним продуктом (О. Леонтьєв, В. Давидов). Загальну психологічну структуру діяльності характеризують, крім названих вище складових цілей, засоби діяльності. Розглядаючи діяльність як систему, можна виділяти в ній суб'єкт діяльності, процес діяльності, предмет діяльності, умови діяльності та продукт діяльності.

Прийнято виділяти три основні види людської діяльності: гру, навчання та працю. Кожен із цих видів визначається своїми мотивами, цілями та засобами. У грі дитину приваблює сам її процес, домінуюче значення має саме виконання певних ігрових ролей. Головна мета навчання – засвоєння знань, навичок і вмінь, підготовка до трудової діяльності. Праця пов'язана зі свідомою діяльністю людини, що спрямовується на створення матеріальних і духовних цінностей. У всіх цих видах діяльності важливу роль відіграє спілкування (В. Войтко, Г. Костюк, А. Петровський) [15, 45].

У контексті аналізу наукових підходів до побудови і здійснення практичної діяльності в освіті розглядають принципи її організації. Їх виокремлено з психології, педагогіки, загальної теорії систем і розроблено з урахуванням особливостей кожного із видів діяльності. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки та практики увага науковців до категорії діяльності зумовлена низкою причин:

1. Змінилося і продовжується змінюватися місце й значення діяльності в сучасному житті (соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві, є предметом свідомої, цілеспрямованої та науково обґрунтованої діяльності).

2. Відбуваються зміни у «взаємодії» фундаментальних і прикладних наук (вони пов'язані з розвитком проектно-конструкторської функції науки).

3. Розвиток суспільства, культури та науки не лише породжує нові види діяльності, а й дає можливості їх проектувати.

Предметно-практична перетворювальна діяльність людини є основою різновиду духовної та матеріальної культури людства. Наука як одна з форм діяльності, що спрямовується на отримання знань, у системі діяльності є засобом успішного здійснення цілей людини. У контексті заявленого цінність науки для практичної діяльності людини полягає в тому, щоб сприяти виробленню об'єктивно обґрунтованої її програми. Основні суперечності діяльності, що виникають між: рівнем психічного потенціалу особистості та ступенем його реалізації в діяльності; соціальними мотивами та очікуваннями, які пов'язані з діяльністю і не співпадають з результатами; високим рівнем очікувань і низьким рівнем психологічної готовності до діяльності, яка б їх задовольнила; необхідністю адекватної оцінки ситуації на початку діяльності і практичною неспроможністю дати її; необхідністю прогнозу ходу і перспектив діяльності та відсутністю здібності щодо його здійснення; постійно зростаючим рівнем вимог до людини, що визначаються характером діяльності в умовах її інтенсифікації, і недостатнім рівнем соціально-психологічної готовності щодо її здійснення.

Науковий підхід до побудови і здійснення практичної діяльності

суб'єктами управління ПТО передбачає виявлення закономірностей процесу управління, його функцій, форм і методів. Управління як соціальне явище являє собою специфічний вид праці, характерною рисою якого повинна бути творча активність, здатність застосовувати наявні знання для успішного досягнення визначеної мети та перетворення дійсності (М. Кондаков); процес, що забезпечує функціонування цілісної системи, пристосування до нових умов чи перехід в інший стан, реакцію на зміни, що відбуваються.

Таким чином, усвідомлена управлінська діяльність «як специфічний вид праці» спрямовується на реалізацію поставленої мети, є основним та єдиним способом її суб'єкта бути особистістю.

7.2. Управлінська стратегія розвитку професійно-технічних навчальних закладів

Оскільки для децентралізації управління ПТО інваріантною є група умов (мотиваційні, кадрові, матеріально-технічні, науково-методичні, фінансові, організаційні, нормативно-правові, інформаційні), то управлінська стратегія розвитку ПТО на регіональному рівні під впливом загальнонаціональних і регіональних чинників має докорінно змінюватися і мати часові обмеження. В умовах децентралізації управління ПТО управлінська стратегія регіонального розвитку [в процесі визначення перспектив соціально-економічного розвитку певного регіону та формування політики регіонального розвитку й напрямів її реалізації (Є.Б. Алаєв, С.Т. Васьков, Д.М. Стеченко та ін.)] передбачає застосування управлінцями різних рівнів системного, функціонально-діяльнісного та культурологічного підходів щодо аналізу управлінських проблем. У контексті вищезазначеного слід відмітити, що в теорії та практиці управління регіональним розвитком управлінська стратегія розглядається як система концептуальних положень про найефективніші напрями розвитку регіональних систем, розв'язання великих територіальних проблем і розміщення продуктивних сил країни.

Актуальність заявленої проблеми зумовлена тим, що управлінська

стратегія розвитку ПТО на регіональному рівні характеризується єдністю та протилежністю її відтворювальних і проблемних аспектів, раціональним поєднанням її централізованих і децентралізованих форм тощо. Окрім того, на розроблення управлінської стратегії розвитку ПТО впливають поступальний розвиток людства та розвиток світової економіки. Не дивлячись на те, що поступальний розвиток людства переживає період, який називають по-різному (ною економікою, електронною економікою, економікою знань, постіндустріальним періодом), сутність розвитку світової економіки характеризується такими закономірними тенденціями, як:

- глобальна конкуренція – результат зростання комунікативних технологій (Інтернет прискорив процеси світової глобалізації: зумовив глобальний обмін інформацією й знаннями за допомогою нових способів зв'язку);

- сітьова організація праці – база для суспільного виробництва (експерти вважають, що невдовзі всі суб'єкти ринку стануть Інтернет-компаніями);

- «концентроване знання» – економічна категорія, головне джерело багатства нації (світ став спільним ринком знань і технологій; у сучасній економіці конкурентоспроможність фірм визначає продукування ідей, а не товарів; у жорсткому конкурентному середовищі виживають фірми (організації), що забезпечують собі інноваційну монополію за рахунок динамічного оновлення знань);

- інформаційний ресурс – основа сучасної виробничої системи, засіб виробництва, предмет праці і продукт споживання (на основі локальних, регіональних і глобальних інформаційних систем виникло світове інформаційне суспільство);

- капіталізація інтелекту – передумова перетворення кваліфікації кадрів у сертифіковану продукцію, ліцензії, патенти та високу репутацію у вигляді брендів (інтелект робить економіку інформаційно насиченою, технологічною та інноваційною).

Метою дослідження заявленої проблеми є обґрунтування управлінської стратегії розвитку ПТО на регіональному рівні. Її конкретизовано в таких завданнях:

1. Проаналізувати модель освітньої програми сучасного ПТНЗ (теоретичним підґрунтям означеної моделі є теорії, концепції, положення, ідеї – ефективні форми організації наукового пізнання про досліджуваний об'єкт; міждисциплінарне поєднання гуманної педагогіки та культурології, яке сприяє розвитку гуманітарного стилю мислення; залежності та взаємозв'язки, що існують між регіональними освітніми системами).

2. Розкрити сутність поняття «управлінська стратегія розвитку ПТО (на регіональному рівні)».

У новому тлумачному словнику української мови термін «стратегія» розглядається як мистецтво суспільного і політичного керівництва масами, яке має визначити напрями їх дій, вчинків; спосіб дій, лінія поведінки будь-кого. Управлінська стратегія розвитку ПТО на регіональному рівні у контексті досліджуваної проблеми розглядається як соціально-педагогічна система концептуальних положень, в яких розкриваються:

- освітні й соціальні цілі зазначеної системи та їх розширене відтворення в перспективі;

- діяльність суб'єктів управління різних рівнів, що спрямовується на їх досягнення в процесі реалізації визначених напрямів розвитку складових системи ПТО;

- особливості управління ПТНЗ в умовах децентралізації ПТО.

Відтворення стратегічних напрямів розвитку ПТО має здійснюватися з урахуванням стратегії регіонального розвитку, що спрямовується на досягнення соціально-економічних цілей, комплексне використання природних умов та охорону навколишнього природного середовища, ефективний територіальний поділ праці та доцільну міжрайонну інтеграцію, розширене відтворення регіональних систем і формування для цього відповідних територіальних і міжгалузевих пропорцій, здійснення

диференційованої регіональної соціально-економічної та науково-технічної політики, зближення матеріального і культурного рівнів життя населення в різних регіонах і зонах країни [10, 133] з *урахуванням наявних результатів розвитку освітніх (педагогічних) систем* (курсив мій).

Світовий і вітчизняний досвід показує, що на розвиток освітніх (педагогічних) систем ПТО, зміну її освітніх цілей, підвищення вимог до випускника сучасного ПТНЗ істотно впливають суміжні із загальною педагогікою дисципліни – філософія, соціологія та культурологія.

Професійно-технічний навчальний заклад як живий соціальний організм не може стояти осторонь політичних і соціально-економічних змін, що відбуваються в суспільстві: він або розвивається, або деградує. На сучасному етапі розвитку системи ПТО професійно-технічний навчальний заклад як соціальний інститут, організація (форма) в процесі реалізації змісту (освітніх цілей) «переріс межі необхідності й достатності» і став його випереджати (науковим поясненням цього феномена є практико орієнтований підхід до формування соціальної компетентності майбутніх фахівців).

Для того, щоб навчити учня ПТНЗ, головного суб'єкта навчально-виховного процесу, діяти вільно, самостійно, відповідально та цілеспрямовано в соціумі (бути зразковим сім'янином, громадянином), необхідно підвищити статус соціально-нормативних компонентів у структурі цілей навчального закладу. У свою чергу формування соціальної компетентності учня ПТНЗ вимагає підвищення статусу зазначених компонентів відповідно до змін пріоритетних складових організації навчально-виховного процесу та управління ним.

Як приклад приведемо модель освітньої програми ПТНЗ, що базується на логіці відповідності (Рис. 7.1). Її пріоритетним компонентом є цілі ПТНЗ, що зазначені в Законі «Про професійно-технічну освіту». Згідно з логікою відповідності цілі впливають на організацію навчально-виховного процесу та організацію управління ПТНЗ.

Розвиток ПТНЗ істотно позначається на якості розроблення моделі освітньої програми. Її метою є створення поліфункціональної мобільної системи навчально-виховного процесу, від якої залежить:

- оновлення змісту та структури функціональної діяльності педагогічних працівників;
- упровадження інноваційних підходів до організації науково-методичної роботи;
- формування особистості учня професійно-технічного навчального закладу.

Змістовий компонент освітньої програми представлено в чотирьох модулях:

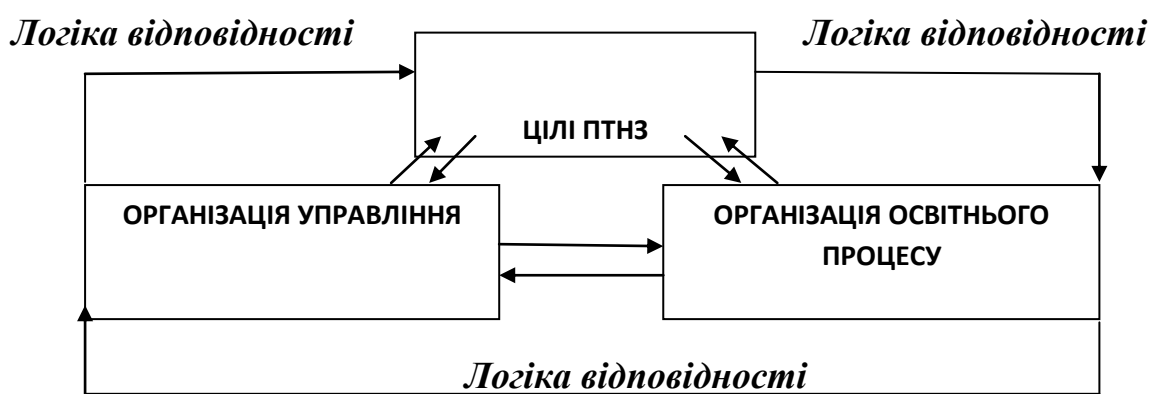

Рис. 7.1. Модель освітньої програми сучасного ПТНЗ

Модуль 1. Концептуальні положення освітньої програми ПТНЗ відображають тип і вид освіти, базовий компонент освіти, тип освітнього процесу та програми науково-сервісного супроводу, що є теоретичним підґрунтям для розроблення програми управління ним.

Модуль 2. Педагогічні програми щодо реалізації певного типу освітнього процесу відображають форми організації навчально-виховного процесу, педагогічну позицію педагогічних працівників та адміністрації ПТНЗ, способи організації освітніх процесів, норми щодо організації діяльності суб'єктів освітньої діяльності. З урахуванням означених вище складових розробляються навчальні програми, програми для отримання додаткової освіти та виховні програми.

Модуль 3. Теоретичним підґрунтям розроблення програми управління

ПТНЗ є концептуальні положення його освітньої програми, педагогічні програми щодо реалізації певного типу освітнього процесу.

Модуль 4. Програма науково-сервісного супроводу. Мета її створення: визначити, наскільки організація навчально-виховного процесу та управління ПТНЗ відповідають його освітнім цілям. Складові цієї програми вміщують:

- характеристику функціональних моделей організаційної структури управління ПТНЗ;
- діагностичні матриці;
- концепцію розвитку ПТНЗ;
- програми навчання;
- програму оптимізації навчально-виховного процесу;
- план роботи методичних об'єднань (кафедр);
- програма діяльності психологічної служби;
- план взаємодії з науковими установами;
- програму діяльності державно-громадських організацій;
- програму розвитку ПТНЗ (в межах наявних моделей організаційної структури управління).

У контексті досліджуваної проблеми вважаємо за необхідне зупинитися на аналізі освітньої програми ПТНЗ – нормативно-управлінському документі, який характеризує специфіку змісту освіти (зміст освіти визначається, з однієї сторони, конкретною предметністю, з іншої – своєю орієнтацією на суб'єктів та їхні дії), зміст виховання і розвиток учнів, особливості організації (йдеться про професійно-технічне училище), кадрового й науково-методичного забезпечення в частині організації педагогічного процесу та інноваційних перетворень освітньої системи. Пріоритетною функцією освітньої програми є формування освіченості учня – головного суб'єкта навчально-виховного процесу.

Виявлення педагогічних основ проектування освітньої програми сучасного ПТНЗ спрямовується на подолання суперечностей, що існують в педагогічній науці та освітній практиці між:

- традиційним розумінням освітньої програми як навчальної, програми реалізації концепції ПТО та програми розвитку ПТНЗ;

- вимогами освітнього права щодо розроблення та реалізації освітньої програми і відсутністю конкретних нормативних вимог щодо її теоретичних основ, структури й змісту;

- різноманітною спрямованістю підходів до формування освітньої програми та необхідністю теоретичного осмислення сутнісних характеристик цього документа;

- наявними освітніми програмами регіональних ПТНЗ і необхідністю визначення їх специфічних особливостей.

Як свідчать результати практики, теоретичною основою процесу визначення та проектування освітніх програм ПТНЗ можуть слугувати такі положення:

1. Індивідуальна траєкторія розвитку («освітнього маршруту») учня (забезпечення умов і механізму його реалізації в контексті особистісно орієнтованої освіти).

2. Організаційно-управлінське знання, що визначає умови досягнення учнями (з різними освітніми потребами та можливостями) встановленого стандарту освіти.

3. Нормативний текст, що включає визначення цілей і цінностей ПТО, навчальний план, навчальні програми, програми виховної (позааудиторної) діяльності; опис педагогічних технологій, системи діагностичних методик і корекційних заходів.

4. Освітня програма ПТНЗ – педагогічна послуга, яку надають педагогічні працівники учням – головним суб'єктам навчально-виховного процесу.

5. Процес проектування освітньої програми – це процес узгодження державних освітніх стандартів, соціального замовлення конкретному ПТНЗ з урахуванням його педагогічних можливостей (проблема проектування цілісної освітньої програми вирішується за допомогою моделювання; його

продуктом є графічна модель освітньої програми).

Управлінська стратегія розвитку професійноПТО передбачає розроблення концепції діяльності ПТНЗ (ця концепція є системою поглядів на проблеми управління ПТО, їх взаємозв'язок з іншими системами, потенційні можливості суб'єктів управління різних рівнів та шляхи розв'язання). У концепції має бути закладений алгоритм дій суб'єктів управління та етапи щодо їх здійснення:

I-й етап: визначення пріоритетів щодо послідовності вирішення управлінських проблем;

II-й етап: аналіз результатів першого етапу (з'ясувати та зробити висновок, наскільки ефективним є управління навчально-виховним процесом у ПТНЗ);

III-й етап: за результатами другого етапу визначити, які резерви внутрішнього управління навчально-виховним процесом не використано його суб'єктами;

IV-й етап: розробити кількісні та якісні параметри, що характеризують кожен управлінську підсистему (у дослідженні йдеться про навчально-виховний процес);

V-й етап: за результатами четвертого етапу враховуються запити суб'єктів освітньої діяльності.

Вивчення заявленої проблеми дало можливість дійти таких висновків:

Аналіз тенденцій розвитку світової економіки показав, що інформаційний ресурс і знання є могутніми продуктивними силами, оскільки їх прискорене використання в бізнесі (на базі сітьової організації праці) забезпечує важливу соціальну функцію.

Джерелом економічного зростання є ідеї та інновації. За цієї обставини розвиток людського інтелектуального капіталу потребує ефективного управління розвитком персоналу та нематеріальними ресурсами, активного впровадження в практику організацій принципів і методів сучасного стратегічного менеджменту, в якому управління персоналом, що

орієнтується на людину-новатора, займає центральне місце.

Пріоритетним завданням при виробленні управлінської стратегії розвитку ПТО (на регіональному рівні) є розроблення науково-методичних основ комплексного аналізу діяльності ПТНЗ та їх взаємодії з центральними органами виконавчої влади. Його метою є активізація передачі повноважень на регіональний рівень, наукове прогнозування розвитку ПТО з урахуванням теоретичних основ управління регіональним розвитком.

Управлінська стратегія розвитку ПТО (на регіональному рівні) зумовлюється і залежить від ефективності проектування освітньої програми (формування освітньої програми у дослідженні розглядається як процес узгодження державних освітніх стандартів, соціального замовлення конкретному ПТНЗ з урахуванням його педагогічних можливостей).

Література

1. Боголіб Т.М. Роль маркетингу в освітній сфері / Т. Боголіб // Наша школа. – 2000. – № 2. – С. 18–29.
2. Взаємодія ринку праці та професійно-технічної освіти. Механізми створення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій: Зб. мат.; підгот. у межах реалізації укр.-нім. проекту «Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні». – К., 2006. – 276 с.
3. Вудкок М. Раскрепощенный менеджер. / М. Вудкок, Д. Фрэнсис. – М.: Дело, 1991. – 320 с.
4. Гончаренко С.У. Методологические и теоретические основы формирования учащихся средней школы естественнонаучной картины мира: дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.00 / Гончаренко Семен Устимович. – К., 1989.
5. Громыко Ю.В. Оргдеятельностные игры и развитие образования / Технология прорыва в будущее / Ю.В. Громыко. – М.: Независимый методологический университет, 1992. – 191 с.
6. Державна національна програма "Освіта": Україна ХХІ століття. – К.: 1994. – 62 с.
7. Десятов Т.М. Міжнародний досвід розробки національних кваліфікацій / Т.М. Десятов // Професійно-технічна освіта. – 2007. – Спецвипуск. – С. 6–8.
8. Мак Тавіш Г. Канадська система професійної освіти: зв'язок з потребами громади / Г. Мак Тавіш // Професійно-технічна освіта. – 2007. – Спецвипуск. – С. 2–3.
9. Москальова А.С. Гендерна ідентичність і проблеми особистісного

розвитку і соціалізація підлітків / А.С. Москальова // Післядипломна освіта в Україні. – 2008. – Спецвипуск. – С. 55–58.

10. Нікітчина С.О. Прийняття та реалізація управлінського рішення в діяльності керівника професійно-технічного училища – інтелектуальний потенціал навчально-виховного процесу / С.О. Нікітчина // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: наук.-теорет. зб. / ред.: В.П. Коцур (голова) [та ін.]. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – С. 132–135.

11. Новиков А.М. Методология образования / А.М. Новиков. – М.: Эгвес, 2002. – 320 с.

12. Новиков А.М. Российское образование в новой эпохе: Парадоксы наследия; векторы развития / А.М. Новиков. – М.: Эгвес, 2000. – 272 с.

13. Олійник В.В. Наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти: монографія / В.В. Олійник. – К.: Міленіум, 2003. – 594 с.

14. Олійник В.В. Дистанційна освіта за кордоном та в Україні: стислий аналітичний огляд / В.В. Олійник. – К.: ЦППО, 2001. – С. 9–13.

15. Психологічний словник. – К.: Вища школа, 1982. – 215 с.

16. Сорока М.Я. Зарубіжний досвід децентралізації управління професійно освітою та навчанням: перспектива для ПТНЗ України: метод. реком. / М.Я. Сорока. – Л., 2008. – 59 с.

17. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком: навч. посіб. / Д.М. Стеченко. – К.: Вища шк., 2000. – 223 с.